

**Hur gick det sedan?
Sverige ett decennium i Europeiska Unionen**

**Carl Bildt
Studieförbundet Näringsliv & Samhälle, 14 december 2004**

Denna dags tema är att blicka tillbaka på det decennium som gått i fråga om vårt medlemskap i den Europeiska Unionen.

Det har förvisso sitt intresse.

Men en av mina teser är att vi under dessa år ägnat alldeles för lite tid åt att försöka blicka framåt och alldeles för mycket tid åt att blicka bakåt.

Och risken är ju att denna dags övning förstärker detta systemfel i vår Europadiskussion.

Ansvar för det ligger dock på SNS. Och de har ju en möjlighet att gottgöra sig genom en rejäl diskussion om framtidens alla möjligheter i det europeiska samarbetet.

Återstår bara att se om den genererar samma intresse.

Utvecklingen i Europa under det senaste decenniet har i de flesta avseenden överträffat de flesta av mina förväntningar.

För ett decennium sedan fanns det mer av osäkerheter.

I dag kan vi konstatera att Europa aldrig varit så fritt, aldrig varit så säkert och aldrig varit så välmående som det är i dag.

Aldrig i sin långa historia!

Och den Europeiska Unionen är den kanske enstaka viktigaste anledningen till att så faktiskt är fallet.

Många delar äran av Sovjetunionen och dess kommunistiska imperiums fall. Men att störta det gamla i gruset är långt lättare än att bygga upp det nya.

Utan den magnetism som det europeiska samarbetet haft, och utan den modell som alla dess ofta förkättrade regler innebär, tror jag knappast det hade varit så snabbt och så säkert som blivit fallet.

För ca 100 miljoner medborgare i 10 f d sovjetrepubliker eller sovjetsatelliter är detta en frihetsrevolution av historisk rang. Och för Europa i dess helhet innebär det helt nya möjligheter till både fred och ekonomisk och social utveckling.

Ändå vet vi att detta bara är början. Jag brukar säga att vi på sin höjd kommit halvvägs på vägen till att fullborda det nya uppdrag som historien ställde oss inför 1989.

I slutet av denna vecka kommer stats- och regeringscheferna i Bryssel att diskutera nya och stora steg i detta uppdrag.

Det handlar om ett nytt steg – ytterligare ca 100 miljoner människor som en dag kommer att ta steget in i vår gemenskap av gemensamt beslutsfattande, gemensamt regelverk och gemensamma friheter över gränserna.

En liten del av detta diskuterade vi förvisso inför folkomröstningen om vårt medlemskap den 13 november 1994.

Själv talade jag alltid om Europasamarbetet som först och främst ett samarbete för freden i Europa. Det handlade om vikten av att bygga en gemensamt utrikes- och säkerhetspolitik. Men det handlade också om vikten av att göra det möjligt för nya länder att komma in i samarbetet.

Att detta också var en fråga om egenintresse för Sverige var självklart. Med våra grannländer kring Östersjön – Estland, Lettland, Litauen och Polen – i samma fasta gemenskap skulle våra förutsättningar i olika avseenden självfallet förbättras.

För mig är och förblir den Europeiska Unionen en fredsallians. Medan vi förr förhindrade krig i Europa genom en politik av militär avskräckning, bygger vi nu fred genom en politik av ekonomisk och politisk integration.

I detta måste Sverige vara med helt och fullt.

Men det har inte alltid varit enkelt att få gehör för detta.

Vi förblir landet som tronar på minnen från fornstora dagar – om dessa sedan kläs i Gustav Vasas, Carl XII:s, Per Albins eller Erlanders kostymering.

Stormaktsnostalgin genomsyrar vårt samhälle – om än numera mest i dess välfärdsvision.

Vi var ju nyss den moraliska supermakten som hade funnit lösningen på alla samhällsutvecklingens gåtor. Vi var den sociala ingenjörskonsten främsta framtidsfabrik.

Och för dem som trodde på allt detta var det inte alldeles lätt att förstå varför vi skulle samarbeta med andra.

Minns hur Tage Erlander i Metalltalet 1961 ironiserade lätt över att briterna plötsligt sökt medlemskap i dåvarande EEC därför att de hade fått ekonomiska problem.

Sådant hade vi avskaffat.

Trodde vi.

Men hösten 1990 sprangs det omkring som skällade råttor mitt uppe i en ekonomisk kris. Och då plötsligt meddelade finansminister Allan Larsson i ett plötsligt krispaket att vi skulle gå med i EG.

Då var vi åtskilliga som hade slagits för den positionen ett bra tag. Vi applåderade – men var samtidigt rädda för att Sverige skulle gå baklänges in i det nya Europa.

Och det började så. Mycken möda lades ner på att söka lägga fast att vi skulle gå in i samarbetet ”med bibehållen neutralitetspolitik”. Jag tillät mig att anmäla försiktig reservation.

Så blev det regeringsskifte hösten 1991. För den regering jag kom att leda blev uppgiften att föra oss helt och fullt in i den Europeiska Unionen den första av de fyra stora uppgifter vi prioriterade.

De andra tre var att

Vi hade ett ytterligt ambitiöst mål att klara ett medlemskap till 1 januari 1995. Få trodde inledningsvis att det skulle vara möjligt.

Men trots betydande problem – detta var år då det blåste storm och stundtals orkan på Europas finansiella marknader, och folkomröstningar kastade etablerade tidtabeller över ända – kom det att lyckas att föra förhandlingarna i hamn.

Den 23 juni 1994 kunde jag nere på Korfu underteckna det enstaka viktigaste fördrag som Sverige ingått i modern tid. Den 11 augusti lade vi den 563 sidor omfattande Europapropositionen på riksdagens bord.

I allt väsentligt lyckades det att föra dessa förhandlingar i ett gott samförstånd mellan fyrpartiregeringen och den socialdemokratiska oppositionen.

Det fanns skillnader och då och då återkommande diskussioner.

De kom bl a att gälla neutralitetspolitiken. För mig var det uppenbart att vi hade inlett det långa avskedet från neutralitetspolitiken. Och det var ett ärlighetskrav både gentemot egna medborgare och kommande partners att säga så.

Vi kunde inte gå baklänges in i framtiden.

De kom också till del att gälla den ekonomiska och monetära unionen. Jag har i annat SNS-sammanhang skildrat kopplingarna mellan valuta- och Europapolitiken under dessa år.

Efter det att vi släppt kronkursen i november 2002 var det fortfarande vår ambition att återknyta till den framväxande ekonomiska och monetära unionen. Såväl dåvarande finansministern Anne Wibble som jag talade öppet och tydligt om våra ambitioner i detta avseende.

Men för socialdemokraterna var det annorlunda. Även detta var "a bridge too far" för dem.

Att frågan inte var omedelbart aktuell gjorde dock att den skillnaden inte fick någon större betydelse just då.

Vi vann folkomröstningen. Ett tag såg det knappt ut. Jag var påtagligt oroad helgen innan. Men jag tror att det kom att bli avgörande att de som i andra sammanhang var beredda att ta ansvar stod samlade mot dem som inte i några sammanhang hade tagit ansvar för något.

Det handlade om förtroende.

Men tyvärr blev det nog så att folkomröstningsresultatet, mot bakgrund av den debatt som förts, i kanske än högre grad var ett Nej till utanförskap än det var ett Ja till medlemskap.

Därmed var det självklart att uppgiften därefter var att visa ett politiskt ledarskap som på ett tydligt sätt förankrade det europeiska vägvalet på djupet av vårt politiska arbete och på bredden av vårt samhälle.

Har det blivit så under det decennium som gått?

Frågan känns närmast retorisk. Vi vet alla bristerna. Och vi vet alla bristernas konsekvenser.

I riksdagen i samband med det slutgiltiga beslutet den 23 november talade jag om vikten av att nu fokusera debatten på det som låg framför oss. Jag talade om fredsprojektet, om tillväxtprojektet och om rättsprojektet.

Vad gäller fredsprojektet skall först och främst sägas att Sverige under bred partipolitisk enighet förblivit pådrivande när det gäller utvidgningen av unionen.

Det har varit bra.

Lite smolk i bågaren kom visserligen tidigare detta år genom den underliga debatten om den hotande sk sociala turismen. Och senare har fackliga sårintressen manat till kamp mot baltiska företag.

Men i allt väsentligt håller fortfarande den positiva svenska linjen i denna viktiga del av det europeiska fredsprojektet.

När det gäller den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken är bilden underligt blandad.

I vår inhemska debatt spelas de förändringar som sker oftast ner. Men i arbetet i Bryssel spelar Sverige numera oftast med. Här hemma släpar vi fortfarande på neutralitetserans mentala begränsningar. Där nere verkar de ha dumpats när man passerat Öresundsbron.

Om neutralitetspolitik talar Sverige officiellt inte längre. 1990-talets långa avsked är över. Nu har vi i stället i och med den säkerhetspolitiska överenskommelsen från februari 2001 inlett det långa avskedet från alliansfriheten.

Vi har helt och fullt accepterar den europeiska säkerhetsstrategin från december 2003. Vi deltar där vi kan, men tvingas tyvärr konstatera att vi kan allt mindre. Sverige har aldrig någonsin i modern tid haft så få män och kvinnor i freds- och stabilitetsoperationer som vi har i dag. Också kontrasten med de andra nordiska länderna är besvärande.

Vi vill således lite mer – men vi förmår mycket mindre.

Och vi har fortfarande kvar ett visst gap mellan den politik som förs fram där nere och den politik som förs ut här hemma.

Tillväxtprojektet har även det haft olika delar.

Den inre marknaden. Den ekonomiska och monetära unionen. Och så Lissabon-processen.

Den inre marknaden har tveklöst varit till fördel för Sverige. Andra kommer säkert att försöka att kvantifiera fördelarna. För Sveriges konsumenter har den nästan genomgående inneburit en tydligt prispressande konkurrens och en ökad valfrihet. Det blev billigare mat.

Den ekonomiska och monetära unionen är en mer komplicerad historia.

Den var under vårt medlemskaps inledande år ett ovärderligt stöd för den ekonomiska politiken, och den har senare kommit att bli en av den samlade politikens större misslyckanden.

1994 var vi tydligt på väg upp ur den ekonomiska krisen. Tillväxten var mycket goda, budgetunderskotten minskade snabbt och sysselsättningstillväxten var stark.

Men vägen tillbaka var lång. Och det fanns en misstro mot vårt politiska systems förmåga att klara uppgiften. Vintern 2005 såg situationen ut att bli allt allvarigare. Det var mitt uppe i Mexico-krisen, och det var efter den sk återställarhösten 1994 när politiken drivits delvis dramatiskt åt vänster.

Men omvändningen – under galgen eller ej – från vänsterpartiet till centerpartiet och den inriktning som lades fast i den första sk konvergensprogrammet i juni 1995 blev av avgörande betydelse.

Förtroendet kunde börja återställas. Räntemarginalen mot omvärlden sjönk samtidigt som de internationella räntorna sjönk. Sverige kom, inte minst genom den stadga som konvergensprogrammet med den ekonomiska och monetära unionen ansågs ge, in i en god cirkel som kom att få stor betydelse.

Hade vi stått utanför unionen hade allt detta med all sannolikhet varit betydligt svårare.

Sedan dess har bilden blivit mer splittrad. Jag hade hoppats att Sverige hand-i-hand med Finland skulle ha kunnat gå in i också den gemensamma valutan.

Om det hade varit möjligt med enbart ett riksdagsbeslut är en mer öppen fråga. Även om socialdemokratins tvekan och splittring var huvudproblemet fanns det självfallet en betydande risk för att denna skulle ha påverkat centerns inställning. Och socialdemokraterna var aldrig intresserade av en direkt uppgörelse med moderaterna i frågan. Matematiskt var den alltid möjlig – politiskt var den det uppenbarligen inte.

Ändå kunde frågan, enligt min mening, ha vunnits. Men nu sköts den undan i år efter år utan att det skedde någon egentlig debatt. I valrörelsen 2002 fanns Europapolitiken i sedvanlig ordning inte. Och efter en förvirrad diskussion våren 2003 om hur en anslutnings förmenta nackdelar skulle kompenseras sådes att själva kampanjen skulle vara kort.

Så gick det som det gick. Det djupt tragiska mordet på Anna Lindh kom sedan, på sätt vi då inte kunde förutse, att förskjuta resultatet ytterligare. Nederlaget blev än större än vad det annars skulle ha blivit.

Och nu kommer vi att stå utanför ett bra tag framöver. De baltiska staterna kommer att komma med åtskilliga år före Sverige. Alldeles självklart innebär detta en nackdel.

Euron kom att bli bredare och starkare än vad de flesta hade förutspått. De som kraxade om att den omedelbart skulle falla sönder eller falla ner har fått fel igen. Var och en som sysslar det minsta med företagande över gränserna känner de fördelar den innebär.

Lissabon-processen går nu mot sin halvtidsvärdering.

Att påstå att Sverige varit pådrivande är en betydande överdrift. Bilden av oss är närmast den motsatta.

Visserligen återoppar vi då och då fortfarande som föredöme när det gäller strukturreformer. Men det rör sig så gott som alltid om de avregleringar eller den pensionsreform där de avgörande besluten fattades i början av 1990-talet.

Och allt oftare får vi nu rubriker när statsministern varnar de av de nya medlemsländerna som genom enligt hans mening alltför låga skatter för en alltför attraktiv ekonomisk politik.

Hur Sverige klarat sig under dessa år kan mätas på olika sätt, och inget av dem går alldeles fritt från kritik. Utgående från Eurostats senaste försök att bedöma de olika ekonomierna i förhållande till varandra blir bilden av Sverige dock inte särdeles positiv.

Med dessa mått mätt har Sverige gått från en BNP per capita motsvarande 125 % av genomsnittet av dagens 25 medlemsländer 1995 till en position såväl 2002 som 2003 motsvarande 118 %. Det handlar således om en viss relativ tillbakagång.

Att jämföra med andra länder är alltid svårt, men närmast till hands ligger att göra en jämförelse med Finland. Bägge våra länder drabbades av en delvis likartad ekonomisk nedgång i början av 1990-talet, vi gick in i EU-samtidigt och har sedan dess haft en delvis likartad berg- och dalbana inom det för oss bägge viktiga IT-området.

Den stora skillnaden är självfallet att Finland redan från början inriktade sig på fullt deltagande i den ekonomiska och monetära unionen.

Om Sverige försvagat sin relativa position med 3 procentenheter, är det slående att Finland under samma period förbättrat sin relativa position med 7 procentenheter.

För oss handlar det om en svag försvagning, medan det för Finland handlar om en stark förstärkning.

Har vi då slutat att gå baklänges in i framtiden och blivit en i de europeiska framtidsfrågorna genuint engagerad nation?

Det mönster som avtecknar sig är en kombination av en närmast tilltagande ovilja att i den inhemska diskussionen se det europeiska arbetet som någonting viktigt där vår uppgift snarast är att vara pådrivande, och en situation där Sverige i de enstaka sakfrågorna allmänt mer sällan uppträder som motvals käring i Europa.

Om det senare är utmärkt är det således ofta desto sämre ställt med förankringen här hemma.

Jag vill inte skylla detta enbart på socialdemokratin – en viss självrannsakan behövs förvisso också på andra håll - men att huvudansvaret för vad jag ser som ett tydligt bristande ledarskap i Europapolitiken ligger hos dem kan ingen betvivla.

I snart sagt alla framtidsfrågor - med undantag av den viktiga utvidgningsfrågan - har regeringen försökt att streta mot.

Så var det inte minst med framtidskonventet och det som blev författningsfördraget. Och så är det varje gång en mer framåtsyftande diskussion om vart vi vill föra det europeiska samarbetet kommer igång.

Strax meddelas då från Rosenbad att vi i grunden inte vill föra samarbetet någonstans alls, att vi hur som helst är mot mer överstatlighet och att vi ser federala tankar som ett hot mot allt från folkhem till folknykterhet.

Reträttstriden för den gamla neutralitetspolitiken har visserligen övergetts, men har nu ersatts av den i längden lika utsiktslösa reträttstriden för de gamla monopolen.

I det som når ut till medborgarna framstår Europa långt oftare som ett hot än som ett löfte.

I grunden handlar det om en brist på framåtriktat politiskt ledarskap i dessa för vår framtid allt viktigare frågor.

Jag har sagt det förr – och jag har inte varit ensam om att säga det.

Efter det förödmjukande nederlaget i folkomröstningen i september 2003 hade det möjligen funnits anledning att hoppas på en förbättring. Men tyvärr finns det i dag fler tecken på att vi går mot en försämring.

Inför valet till Europaparlamentet i juni i år förflyttade såväl socialdemokraterna som moderaterna sina positioner i vad som – med rätt eller orätt – kom att uppfattas som mer skeptisk riktning.

Resultatet blev förödande.

Socialdemokraterna lyckades att attrahera färre röster än någon gång sedan – tror jag – 1912. Och även om moderaterna gjorde ett bättre resultat än i riksdagsvalet 2002 – motsatsen hade varit svårt – innebar resultatet en icke obetydlig nedgång.

Effekten av deras uppfattade förändring i halvskeptisk riktning blev att man legitimerade den helskeptiska inställning som Junilistan representerade.

Och därmed fick vi ett valresultat där Junilistan – endast delvis tack vare egna insatser – blev den store vinnaren. Men den lilla vinnaren blev överraskande nog centern som plötsligt och tydligt profilerade sig som ett Europaentusiastiskt och t o m federalistisk parti.

Av detta hoppas jag att lärdomar kommer att dras.

Det talas ofta om att det finns en skeptisk underton i den svenska opinionen. Men det är bara delvis sant.

Att politikernas och medias bild av ständiga problem med samarbetet leder till viss skepsis är inte så konstigt.

Men det finns en mycket bred grupp vars reaktion också på de problem som målas upp snarare är att vi behöver ett starkare, djupare och bättre europeiskt samarbete.

Det är värt att notera att olika opinionsundersökningar konstant visar att omkring en fjärdedel av väljarna vill ha ett federalt Europa eller ett Europas Förenta Stater – och det trots att dessa undersökningar till stor del gjorts när bägge dessa begrepp förekommit i den politiska debatten så gott som enbart som någonting man måste ta avstånd från.

Här finns en europeiskt tänkande opinion, och en vision om ett starkare och bättre samarbete, som i dagens situation är så gott som helt orepresenterad i det politiska livet och den offentliga debatten.

Jag är fullt och fast övertygad om att det går att bryta vårt lands tendens att ständigt blicka tillbaka på förment fornstora dagar, och att få ett brett stöd för en Europapolitik långt mer positiv och offensiv än det vi sett under det gångna decenniet.

Det gamla nationella folkhemmets dagar är över, och det hjälper inte om det målas om från rött till grönt eller blått eller gult.

Det är inte längre ett folk, en nation, en stat och en lösning det handlar om.

Vi är många människor, olika kulturer, varierande drömmar och skiftande lösningar i ett Europa och en värld där gårdagens gränser kommer att betyda allt mindre. Då gäller det att bygga den framtidens federala europeiska demokrati som kan ge alla de drömmarna möjlighet att utvecklas i fred och frihet.

Få frågor är viktigare än att ge också vårt land helt och fullt sin plats i detta arbete.

Låt nästa seminarium handla om detta!